

12. Å lære av utlandet

Pionerer med utenlandserfaring

Orienteringen mot utlandet, for å lære hva som skjedde ute, begynte med én gang. Man ville lage en medisinsk skole som ikke sto tilbake for de utenlandske forbildene, og da måtte man reise ut for å se og lære. Jo før, jo heller. Norsk medisinsk reisevirksomhet var meget livlig, allerede fra begynnelsen.

Alle de fire første medisinske professorene hadde erfaringer fra København. To av dem var jevngamle. Michael Skjelderup, født 1769, hadde undervisningserfaring som professor i København og kjente miljøet der ut og inn, både ved Det kirurgiske akademi og ved Københavns Universitet, da han som 45-åring kom tilbake Norge. Magnus Andreas Thulstrup var dansk av fødsel. Han var også født i 1769. Den tredje professor var litt yngre. Nils Berner Sørenssen var født i 1774. Alle var altså etablerte leger, var i moden alder og hadde sin medisinske bakgrunn fra København da de ble universitetsprofessorer i Christiania i 1814. Tilknytningen til medisinen i det som etter 1814 var blitt utlandet, var massiv.

Den fjerde av dem, Frederik Holst (1791–1871), professor fra 1824 med hygiene, farmakologi og toksikologi som fagfelt, var rundt 20 år yngre enn de andre professorkollegene. Hans forhold til den dansk-norske universitetsverden var litt spesielt. Etter fullført skolegang ved Christiania Kathedralskole i 1810 dro han til København for å studere medisin ved universitetet der. Han gjorde sykehusjeneste ved Det kgl. Frederiks Hospital og fikk privatundervisning av Michael Skjelderup, som da var professor og for øvrig fetter av Holsts far. Den 29. juli 1815 avla han medisinsk eksamen med utmerkelse – og var den siste nordmann som fikk en legeeksamen som også uten videre var gyldig i Norge.

Holst hadde interesse for forskning allerede i studiet og vant Københavns universitets gullmedalje i 1814 over et oppsatt tema, nemlig om bruken av salpetersyre i medisinen. Tilbake i Norge utvidet han denne til en lisensiatgrad, avlagt 1816 som den første ved vårt universitet. Her var han litt for tidlig ute. Søknaden om å få framstille seg ble i første omgang avslått, begrunnet med at Universitetet foreløpig ikke hadde noen fundas. Men Holst klagde og fikk medhold til slutt.¹⁵⁷ Hans doktorgrad ved Universitetet i 1817 var også den første som ble avlagt, og den handlet om radesyken.¹⁵⁸

157 Se Hopstock H. *op. cit.* (1905) der korrespondansen er gjengitt.

158 Holst F. *Morbus, quem Radesyge vocant, quinam sit, quanamque ratione e Scandinavia tollendus?* (1817) Norsk utgave: Lie AK (ed.) Holst F. Hva er sykdommen som kalles Radesyge, og på hvilken måte kan den utryddes fra Skandinavia? *Michael* 2005; 2: Supplement 2.

Det var altså nære bånd til utlandet, spesielt København. Miljøet i København hadde på sin side bånd til resten av verden, så det var naturlig at de som skulle bygge opp norsk medisin, også rettet blikket videre ut. Her må vi som lever på 2000-tallet, igjen huske på at to hundre år tidligere, da de politiske omveltningene i 1814 var tilbakelagt, skulle landet reorganiseres og nasjonen bygges på nesten alle områder. Tilnærmingen til dette var nokså lik, uansett hva det gjaldt, og man reiste ut for å se og å lære.

For norsk medisins vedkommende var det viktig at antallet leger var lite og at de legene som hadde ansvar for fagutviklingen var særlig få. Disse hadde gjerne mange andre oppgaver, f. eks. innenfor oppbyggingen av helsevesenet, og det fordret også å legge ut på studiereise. Mange av de sentrale legene hadde flere stillinger samtidig. Flere av dem deltok i en rekke kommisjoner og andre fora hvor det var nødvendig å hente kunnskap fra utlandet. Det er forklarlig når begrensede ressurser ble anvendt til reising.

La oss ta Frederik Holst som eksempel: Allerede samme høst, etter at doktorgraden var avlagt i juni 1817, dro 26-åringen til Sverige, dels med offentlig understøttelse, for å studere undervisning og administrasjon der, et politisk viktig tema den gang. På den annen side var Sverige ikke så hyppig som reisemål, selv om den nye politiske situasjonen skulle ha tilsagt oppbygging av tette faglige kontakter. Norske legers studiereiser gikk stort sett andre steder.

Frederik Holst ble stadsfysikus i Christiania med tiltredelse ved nyttår 1818. Innimellom rakk han blant annet å undervise i osteologi og bandasjelære. Men så, i mai 1819, la han ut på en omfattende reise rundt i hele Europa og var ikke tilbake igjen før i mai 1821.¹⁵⁹ Slik innhenting av kunnskaper utenfra ved reisevirksomhet drev Holst med gjennom hele sitt yrkesaktive liv. Han skrev en lang rekke rapporter, artikler og bøker som dannet grunnlag for viktige reformer, blant annet innen sinnssykepleien, fengselsvesenet og medisinallovgivningen. Selv om mye av denne utenlandskontakten hadde andre primære siktemål enn å være bakgrunn for hans arbeid som universitetslærer, fikk han et meget bredt og oppdatert syn på fagmedisin, helse og helsevesen i det internasjonale miljøet.

Studiereiser til utlandet som profesjonell norm

Et av de første eksemplene på det som ser ut til å ha blitt en slags profesjonell norm for 1800-tallets norske leger ganske fort, nemlig å reise ut for å

¹⁵⁹ Holst har skrevet om dette selv: Udtog af en norsk Reisendes Breve til Hjemmet under hans Ophold i Udlandet. *3udstikken* 1820; II: 43-8, 73-80, 130-9, 515-28, 545-53. Se også om Frederik Holst, hans publikasjoner og litteratur om ham i Larsen Ø. (red.) *Norges Leger*. Oslo: Den norske lægeförening, 1996. Bind III, s. 43-6, foruten i *Norsk Biografisk Leksikon*.

lære, var reisen til de unge Bergens-legene Christen Heiberg (1799–1872) og Christian Wisbech (1801–1869). Det er en analogi til tidens håndverkere som hadde sine vandreår før de ble svenner og mestre. I dette tilfellet var de unge kunnskapshungrige for så vidt allerede «mestre», men de ville utdanne seg videre.

Like etter avlagt medisinsk eksamen la de ut på en større Europa-reise i 1823–1824 til de kjente medisinske lærestedene. Det var både komplisert og dyrt å reise i denne tiden, men de hadde fått noe privat støtte til reisen. En farefull og langvarig båtreise fra Bergen til København innledet turen. Derfra gikk det videre med dampbåt til Kiel og kontinentet.

Beskrivelsene av det medisinske universitetsmiljøet i København er detaljerte. De er medisinhistorisk interessante fordi refleksjonene de norske besøkende gjør seg, også forteller om det norske miljøet, og bekrefter at den hjemlige undervisningen var sydd over samme lest som i København. Vi vet dette ganske godt, fordi Heiberg skrev utførlig dagbok fra turen.¹⁶⁰ Heiberg overtok for øvrig etter Thulstrup som professor i kirurgi i Christiania i 1836 etter å ha vært lektor i faget siden 1828.

Antallet norske leger på studiereise ble etter hvert stort.¹⁶¹ Leger med fakultetstilknytning sto naturlig nok for en stor del av reisene. Internasjonale medisinske kongresser begynte å bli naturlige reisemål fra 1830-årene. For de nordiske landenes vedkommende tok nordmannen Christian August Egeberg (1809–1874) initiativet til det første skandinaviske naturforsker-møtet, som ble holdt i Göteborg i 1839. Utover i århundret ble det arrangert sommerkurs i utlandet. Å reise til Berlin for å gå på kurs, ble populært. Studiereisene gikk imidlertid også til andre læresteder med stort ry, slike som Paris og Wien, og altså til København.

Det faglige utbyttet kan avleses gjennom reiseberetningene svært mange av utenlandsfarerne etterlot seg, enten som offisielle rapporter til oppdragsgiveren fra dem som var på tjenestereise eller som reisebrev i *Magazinet*.

Kunnskapsoverføring gjennom reisevirksomhet er et studieobjekt i seg selv. For oppbyggingen av en nasjonal medisin i Norge er det ganske klart at disse reisene hadde en vesentlig betydning for at vi mot slutten av århundret hadde et medisinsk miljø som var på internasjonalt nivå.

160 Tre notisbøker som inneholder dagboksnotater fra første del av reisen tilhører Det norske medicinske Selskab. Se Larsen Ø, Heiberg A. Å legge ut på studiereise – med legene Christen Heiberg og Christian Wisbech til København i 1823. *Michael* 2008; 5: 11-23.

161 Se Olsen BO. Recreation or professional necessity – the study tours of nineteenth century Norwegian physicians. I: Larsen Ø. (red.) *The shaping of a profession*. Canton MA: Science History Publications/US, 1996, s. 258-75 og Kvarenes HW. Travel accounts in the Norsk Magazin for Lægevidenskab 1840–1880. I: Larsen Ø. (red.) *The shaping of a profession*. Canton MA: Science History Publications/US, 1996, 276-82. Her finnes blant annet tall for hvor reisene gikk, og det bemerkes at relativt få reiste til Sverige (Olsen, *op. cit.* tab. 13.11, s. 265).